

Mik a legfrissebb adatok a magyarországi szegénységről?

Válaszol: *Tóth István György*, a TÁRKI igazgatója

A társadalmi egyenlőtlenségek szerkezete és fontosabb meghatározói is alaposan átalakultak a rendszerváltás éveiben. Ezt a folyamatot követte nyomon a kilencvenes évek során előbb a Magyar Háztartás Panel vizsgálat, majd az annak folytatásaként végzett TÁRKI Háztartás Monitor vizsgálat. A szóban forgó vizsgálatok minden év tavaszán, április—májusban mintegy kétezer háztartás kérdőíves megkérdezésével zajlottak. Az adatfelvétel referencia időpontja az adott év március vége, éves adatok esetében pedig az előző év áprilisától az adott év márciusáig tartó időszak.

Összességében a háztartások jövedelmeinek egyenlőtlenségét alapvetően a munkaerőpiac, a tőkepiac és az állami újraelosztás alakították. A legutóbb vizsgált évben (az 1998 április—1999 május közötti időszakban) az összes háztartási jövedelem legfelső jövedelmi tizedhez tartozó átlaga mintegy 8,1-szerese volt a legalsó jövedelmi tizedének. Ez az eddig mért legmagasabb arány nyilvánvalóan alábecslése annak, amit akkor kapnánk, ha a teljes népességben mindenki összes jövedelmét módunk lenne részletesen megkapnunk. A növekedés minden bizonnyal annak köszönhető, hogy a felső réteg és a felső középréteg jövedelmei emelkedtek: miközben az alsó nyolc decilis jövedelmei mintegy 20—23 százalékkal emelkedtek, a felső két decilisben a növekedés 25, illetve 35 százalék volt.

A marginalizálódás és a társadalmi együttműködés kereteiből való kiszorulás meghatározó tényezői között az elmúlt évek kutatásaiban négy nagyobb csoportot emeltünk ki.

Munkaerőpiac. A munkaerőpiac szerepe alapvetőnek bizonyult. A munkanélküli háztartásfővel rendelkező háztartások az átlagnál jóval nagyobb eséllyel válnak szegényekké. A folyamatos vagy tartós elszegényedés elsősorban azokat fenyegeti, akik tartósan kikerültek a munkaerőpiacról, valamint akik még nem jogosultak nyugdíjra vagy más társadalombiztosítási juttatásra. Ha azonban a munkaerőpiacról kikerülés más, a szegénység szempontjából fontos

kockázati tényezővel is együtt jár, esetleg a háztartáson belül halmozódik, az ideiglenes állásvesztés is járhat komoly elszegényedési kockázattal.

Képzettségi hátrányok. Az összes társadalomstatisztikai adat, keresztmetszeti és longitudinális vizsgálat, valamint a többváltozós elemzések is azt mutatják, hogy az oktatási hátrányok egyértelműen megtalálhatók a társadalmi egyenlőtlenségi rendszer meghatározói között. Minél alacsonyabb a képzettség, annál nagyobb az elszegényedés veszélye. Minél alacsonyabb a képzettség, annál nagyobb a munkanélkülivé válás esélye.

Családi életciklus. A korábbi vizsgálatok szerint a szegénységi ráták magasabbak a legalább három gyermeket nevelő háztartásokban, vagy akkor, ha a háztartásfő 40 évesnél fiatalabb, vagy ha gyermekét egyedül nevelő szülőről van szó. A 40 és 60 év közötti életkor esetén kisebbek a különböző háztartási típusok közötti különbségek, viszont ebben az esetben is nagyobb valószínűséggel tartoznak a szegények közé az egyszülős és a legalább három gyermeket nevelő családok. Végül az idős (több mint 60 éves) háztartásfővel rendelkező háztartásoknak sokkal nagyobb esélyük van az elszegényedésre, ha az idős egyén egyedül él.

Etnikai hovatartozás. Korábbi vizsgálataink szerint a legsúlyosabb szegénységben minden kétséget kizáróan a cigány etnikumhoz tartozó családok vannak. Ezekre a családokra vonatkozó szegénységi ráták nagyon magasak. A részletesebb vizsgálatok azt mutatták, hogy minél szigorúbb szegénységi definíciót alkalmazunk, annál magasabb lesz a szegénységben élő cigányok aránya. A longitudinális elemzések szintén azt bizonyítják, hogy a cigány népességnek gyakorlatilag esélye sincs arra, hogy kilábaljon a szegénységből.

Regionális egyenlőtlenségek. A különböző településeken lakók közül azok vannak a legnagyobb szegénységi kockázatnak kitéve, akik a lakóhelyi hierarchia alsó szegmensében (főként vidéken) élnek. Azok, akik tanyán vagy községben élnek, az átlagosnál nagyobb eséllyel lesznek szegények.

A korábbi években talált eredményeket az idej adatokon úgy teszteltük, hogy megvizsgáltuk: mekkora annak a kockázata, hogy a különböző társadalmi kategóriákba tartozó személyek a jövedelmek alapján sorba rendezett népesség legalsó húsz százalékába tartozzanak. A szegények közé jutás meghatározó tényezőinek magyarázatakor többváltozós matematikai statisztikai eljárás (logisztikus regresszió) segítségével azt igyekeztünk becsülni, hogy a vizsgált háttérváltozók közül melyek növelik a szegénységbe kerülés esélyét.

Az eredmények áttekintése igazolja a felvázolt hipotéziseket. Mindenekelőtt: a *munkaerőpiaci státus* hatása nagyon fontos: mind a munkanélküli, mind pedig az inaktív háztartásfők háztartásaiban élőknek sokkal nagyobb a szegénységi kockázata, mint a foglalkoztatott háztartásfőjű háztartásokénak. Az is a korábbi eredményeket igazolja vissza, hogy a nyugdíjas háztartásfőjű háztartásokban ennél kisebb a szegénységi kockázat. Nagyon fontos a háztartásfő *etnikai hovatartozása*: a roma családokban a szegénységi ráta (a legalsó kvintilisbe kerülés esélye) hetven százalék körüli, szemben a nem cigány népességre jellemző mintegy 19 százalékos értékkel.

Érdekes megfigyelnünk a modellben szereplő *demográfiai változók* viselkedését. A kor növekedésével összességében csökken a szegénységi kockázat. Hozzá kell tenni, hogy a legidősebb korosztályban ez a tendencia megfordul, de nem annyira, hogy ez a teljes korszpektrumra számított esélyráta értékét

jelentősen megváltoztatná. A háztartásban élő 18 év alatti gyermekek számával jelentősen nő a szegénységi kockázat. A három és több gyermekes családokban élők több mint fele él a fent említett módon számolt szegénységi küszöb alatt, míg a gyermektelen háztartásokban élők szegénységi rátája mintegy 13 százalék körül van. Itt elsősorban a gyermekvállalás és a szegénység közötti kapcsolatról van szó. Meg kell még jegyezni, hogy a szegénységi ráták nemek szerinti eltérései nem szignifikánsak. Ez ismét olyan eredmény, ami igazolja a szegénység korábban talált jellemzőit.

A háztartásfő magasabb *iskolai végzettsége* jelentősen csökkenti a szegénységi kockázatot (ezt mutatja az egynél jóval kisebb esélyráta). Miközben a nyolc általánosnál kisebb iskolai végzettségű háztartásfők családjainak szegénységi rátája 37 százalék körül van, a felsőfokú végzettségűeké mintegy három százalékos. Végezetül azt is láthatjuk, hogy a szegénység aránya csökken, ha a háztartások a *települési hierarchia* magasabb státusaiban levő településeken élnek. A községben élők szegénységi rátája jóval az átlag fölött, a fővárosban lakóké pedig jóval az átlag alatt van.

Összességében tehát azt láthatjuk, hogy az egyenlőtlenségek tovább nőttek az elmúlt évben, a szegénység meghatározói pedig nagyjából ugyanazokból a tényezőkből állnak, amiknek a szerkezete a rendszerváltás után alakult ki.

Zsolnay Miklós (1857—1922) fénykép-portréja 1888 elejéről. A Zsolnay-család sarja múlhatatlan orientalisztikai érdemeket is szerzett törökországi gyűjtőkörútjával, amelynek darabjai a Nemzeti Múzeum 2000. január 9-ig nyitva tartó kiállításán láthatók.

